

Záverom možno povedať, že v tomto diele sa zámer zmapovať nescholastickú katolícku filozofiu 20. storočia podarilo splniť len čiastočne. Lepšie sa to podarilo niektorým encyklopédiám v minulosti, napríklad v *Enciclopedia filosofica* z roku 1967. Napriek tomu toto kompendium prináša množstvo nových informácií, ktoré nielen filozofom u nás, ale aj na Západe boli doteraz rozptýlené, a tým ťažko dostupné. Ukazuje na významný zástoj kresťanskej filozofie v súčasnosti, filozofie usilujúcej sa novým spôsobom riešiť problém vzťahu rozumu a viery.

Ján Letz

PRVÁ MONOGRAFIA O KURTOVI GÖDELOVI

HAO WANG: Reflections on Kurt Gödel (Úvahy o Kurtovi Gödelovi).
Cambridge (Mass.), A Bradford Book of The MIT Press 1987, 336 s.

Je zaujímavé, že až donedávna sa neobjavila na knižnom trhu nijaká monografia o jednom z najväčších logikov svetových dejín Kurtovi Gödelovi (1906-1978), rodákovi z Brna a profesorovi z Princetону, ak nepočítame populárnu prácu D. R. Hofstadtera nazvanú *Gödel, Escher, Bach* z roku 1979 a inú Wangovu publikáciu *From Mathematics to Philosophy* z roku 1974, kde je hodne materiálu o Gödelovi.

Hao Wang (nar. 1921), profesor logiky na Rockefellerovej univerzite v New Yorku, odborník na matematickú logiku, autor niekoľkých vedeckých i populárnovedeckých kníh, medzi ktorými vyniká najmä *Beyond Analytic Philosophy* z roku 1985, nám v recenzovanej knihe približuje život a dielo rakúsko-amerického odborníka na závažné otázky matematiky, matematickej logiky a filozofie. V práve spomenutej kritike analytickej filozofie, najmä diela B. Russella, R. Carnapa, W. V. Quinea, obhajuje tézu, že základom filozofie, resp. jej východiskovým bodom by mal byť skutočný stav vedeckého poznania. Hao Wang sa vo svojich úvahách často opiera o I. Kanta, K. Marxa, ktorých dobre pozná, o svoju "čínskosť" (s. 212), ktorá spočíva v záujme o otázky ľudského bytia, každodenného života, o poéziu, maliarstvo, jednoducho o veci tohto sveta a nielen o náročné logické a matematické teórie. To robí z jeho knihy vynikajúci životopis a závažný prínos do oblasti, ktorú Nemci nazývajú Geistesgeschichte a Američania intellectual history.

Úvahy o Kurtovi Gödelovi nie sú suchou monografiou, ktorej môže rozumieť, resp. ju oceniť len niekoľko naslovovzatých odborníkov. Hao Wang sa v posledných desiatich rokoch Gödelovho života snažil prebúrať pancier Gödelovho súkromia, kam pred ním okrem najbližších príbuzných mali prístup iba takí významní predstavitelia vtedajšej vedy, ako boli A. Einstein, P. Bernays, M. Schlick, O. Morgenstern a pár iných. Prostredníctvom listov, početných stretnutí, vlastných prác si prof. Wang natoľko získal dôveru plachého, chorľavého a neurotického človeka, že mohol položiť základy, ktoré si ďalší bádatelia nebudú môcť nevšimnúť. Mravenčia práca predpokladala čítanie rôznorodého a na početných miestach publikovaného i nepublikovaného materiálu, listov a sledovanie mnohých interview. Jej výsledkom je pútavé vykreslenie pomerne nezaujímavého života veľkého vedca, akým Gödel nesporne bol.

Kniha sa delí na tri časti a tie na jedenásť kapitol. Prvá časť má názov *Fakty* a v štyroch kapitolách preberá celkový život a dielo Kurta Gödela v chronologickom poriadku, zahrnujúcom Brno, Viedeň (1906-1939) a Princeton (1940-1978) i tzv. "život teoretického diela", kde sa autor knihy vyrovnáva s doterajším bádaním na Gödelovom teoretickom diele. Za

najzávažnejšie pokladám tie pasáže, kde autor krátko charakterizuje základné aspekty Gödelovho životného diela ako: spojenie vedy a filozofie, váhavosť publikovať a veľký okruh nedokončených plánov (s. 29), ako aj prakticky neuskutočniteľných vízií ako vytvoriť v metafyzike to, čo urobil Newton vo fyzike, nájsť "vedecký základ" vedy alebo vykonať analýzu základných pojmov. Gödel sa najviac učil u G. W. Leibniza a v neskorších rokoch života u E. Husserla. Najmä v prípade Leibnizovej *Monadologie* je vidieť, ako na neho zapôsobil. Je škoda, že prof. Wang, odborník aj na čínsku literatúru, si nevšimol vzťah Leibnizovho hlavného diela a neokonfuciánskej filozofie, ktorú Leibniz poznal. Stránky venované priateľstvu medzi Einsteinom a Gödelom analyzujú vzťah dvoch geniálnych vedcov. Opäť škoda, že nemôžu odraziť množstvo myšlienok, diskusií i úctivých škriepok, ktoré sa medzi nimi odohrali. O Gödelovi sa Einstein údajne vyjadril, že "väčšmi otriasol základmi logiky než ktokoľvek iný po Aristotelovi" (s. 32).

V piatich kapitolách druhej časti sa snaží prof. Wang vniknúť do Gödelovej logiky a filozofie pomocou porovnávaní s Einsteinom a s inými cez prizmu vlastného pohľadu. V tejto najrozsiahlnejšej časti knihy si všima otázky, ktoré zaujímajú aj nešpecialistov. Tu spomína najznámejšiu Gödelovu teorému dokazujúcu nevyčerateľnosť (inexhaustibility) matematiky a obmedzenosť (limitations) formálnych systémov (či programov počítačov). To je aj príčina záujmu o výsledky Gödelových výskumov v poslednom čase (s. 146).

Z ďalšej Wangovej analýzy vyplýva, že Gödel sám bol presvedčený, že má bližšie k Platónovi než k Aristotelovi (s. 160). Leibniz zapôsobil na Gödela ďaleko väčšmi než iní filozofi. Veľmi intenzívne ho študoval v rokoch 1943-1946. Vychádzajúc z Leibnizovho učenia o človeku, o individuu ako jednej z monád, Gödel tvrdil, že základnou úlohou filozofie je "poznať seba", porozumieť sebe, a k tomu je potrebné "sebaskúmanie". Tak je možné poznať spoločnosť i dejiny.

Gödel je podľa Wanga "najväčší logik (nášho, M. G.) storočia" (s. 168). Neurobil však pre logiku toľko ako Einstein pre fyziku. Nedokázal "zrevolucionizovať" matematiku tak ako Einstein svoj odbor a jeho dielo "málo zapôsobil na výskumnú prax väčšiny matematikov" (s. 168). Na druhej strane mal väčší vplyv na riešenie základných otázok týkajúcich sa počítačov a automatizácie, o ktoré je v súčasnom technologickom svete ohornný záujem. Najmä jeho články z matematickej oblasti z rokov 1929-1931, z ktorých jeden sa týka "úplnosti (completeness) elementárnej logiky" a druhý "neúplnosti (incompleteness) aritmetiky", sú dôležité pre axiomatickú metódu a pre formalizáciu, pre rozlíšenie medzi formálnymi systémami a axiomatickými teoriami.

Podľa môjho názoru Wanga väčšmi zaujíma Gödelova filozofia než jeho logika. Pri Gödelovej filozofii, ktorú nazýva správnejšie pojmovým a menej výstižne matematickým realizmom, veľkým problémom je málo uverejneného materiálu, celé stovky stránok útržkových poznámok v "pozostalosti", písaných často stenograficky a ťažko čitateľne, nezytematickosť výrokov, čo veľmi sťažuje prácu bádateľa. Iste hodne osvetlí pripravovaná Wangova kniha, ktorá vyjde pod názvom *Conversations with Gödel*. Z početných rozhovorov s Gödelom je v recenzovanej práci málo materiálu (autor nechcel urobiť knihu nepriehľadnou), ale je tam zachytených niekoľko kratších záznamov. Napr. Gödelova anticipácia "filozofie ako exaktnej teórie je tam podložená krátkym tvrdením, že "vývin takej filozofickej teórie sa uskutoční v priebehu budúcich sto rokov alebo skôr" (s.192). Gödel uznával, že jeho pojmový realizmus súhlasí "v obecných črtách s metafyzickým systémom Leibnizovej monadologie" (s.192). Z Leibnizovho náboženského optimizmu (Ján Legowicz) robí Gödel racionalistický optimizmus, pričom má na to niekoľko dôvodov. Jednak sú to úspechy v oblasti matematiky a viera v rozum, ktorý je jediný na to, aby odpovedal na otázky, a presvedčenie, že "niet nijakých teoretických otázok, ktoré by sa nedali rozriešiť pomocou ľudského umu" (s. 193), a nakoniec presné znenie tvrdenia, ktoré vyjadril vo Wangovej knihe *From Mathematics to Philosophy* : "Ľudská myseľ prekonáva všetky stroje" (s. 323-325).

Gödel neuznával, že by sa vo filozofickej oblasti po 17. storočí bolo niečo veľké urobilo, a to, čo sa vytvorilo, nazýval "predsudkami doby". Dokonca ani svoje dielo nepokladal za "významnú stránku intelektuálnej atmosféry raného 20. storočia" (s. 222), skôr za jej opak. Podľa neho naša doba nie je vhodná pre filozofiu. Tieto časy zrejme skončili rokom 1716, kedy zomrel Leibniz. Nahromadenie ľudských znalostí od začiatku 18. storočia neprineslo vraj nijaké fakty, ktoré by podstatnejšie ovplyvnili základné princípy filozofie. Veľký dojem na Gödela neurobil ani Kant. Kant "menej rozumel matematike a fyzike než Gödel a Leibniz a neprenikol tak hlboko do tých aspektov čistého rozumu, ktoré sú konkretizované v matematickej logike" (s. 226). Gödelovo chápanie filozofie je ďaleko užšie než Kantovo a nesie jasnú matematicko-fyzickú pečať. Úlohu filozofie videl v úsilí vyjadriť jasnejšie niektoré základné pojmy. Podľa neho totiž filozofia má analyzovať pojmy a veda nimi narábať či ich používať.

V poslednej časti recenzovanej knihy nazwanej *Texty* Hao Wang konšpektuje a komentuje Gödelove matematické a filozofické state, z ktorých prvé boli napísané v rokoch 1929-1939 a druhé po roku 1940. Z Wangových komentárov, najmä z úvodu k nim, vyplýva ako veľmi bol Gödel zviazaný Leibnizovi. Samozrejme, že Gödel nadviazal taktiež na výsledky neskorších bádání, na G. Fregeho, D. Hilberta, P. Bernaysa, B. Russella a iných.

Recenzovaná kniha spolu s *Rozhovormi s Gödelom* má za cieľ "sprístupniť Gödela tým, čo nie sú špecialistami v logike a vo filozofii" (s. X), ale aj tým, ktorí sa nimi hlbšie zaoberajú. Obe chcú ukázať Gödela z jeho menej známych či neznámych stránok.

Gödel bol veľmi zložitá a ťažko prístupná osobnosť. Jeho vlastné priznanie z roku 1947, že sa cíti byť celkom sám a len zriedkakedy hovorí s niekym cudzím, kto nepatrí medzi jeho najdôvernejších známych alebo najbližších príbuzných (s. 35), charakterizuje jeho *condition humaine* počas celého života. Bol naozaj osamelý ako Franz Kafka, ktorého diela rád čítal.

Wangova kniha o tejto zložitej a významnej osobnosti si naozaj zaslúži pozornosť čitateľov.

Marián Gálik

NAŠI AUTORI

ONDREJ MÉSZÁROS, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, ČSFR; JOSEF CIBULKA, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, ČSFR; JANA BALÁŽOVÁ, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, ČSFR; FRANTIŠEK GAHÉR, Katedra logiky a metodológie vied FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, 818 06 Bratislava, ČSFR; EMMA NEŽINSKÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, 818 06 Bratislava, ČSFR; CHANDLER ROSENBERGER, 4 Offord Road, London N1 1DL, United Kingdom; JÁN LETZ, Katedra humanistiky PF UK, Mlynská dolina, 842 15, Bratislava, ČSFR; JIŘÍ KÁNSKÝ, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, 818 06 Bratislava, ČSFR; IGOR HANZEL, Katedra logiky a metodológie vied FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, Bratislava, ČSFR; MARIÁN GÁLIK, Kabinet orientalistiky SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, ČSFR.